

Václav Jurečka
a kolektiv

Mikroekonomie

3., aktualizované a rozšířené vydání

- Mechanismus a logika trhu
- Trh práce, kapitálu a přírodních zdrojů
- Ekonomické rozhodování jednotlivců, domácností a podniků
- Podnik – mezi konkurencí a monopolem
- Ekonomie rodiny
- Veřejné statky, externality a úloha vlády
- Ekonomie politického trhu

Václav Jurečka
a kolektiv

Mikroekonomie

3., aktualizované a rozšířené vydání

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Prof. Ing. Václav Jurečka, CSc., a kolektiv

Mikroekonomie

3., aktualizované a rozšířené vydání

Kniha je monografie

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

www.grada.cz

jako svou 6973. publikaci

Autorský kolektiv:

Prof. Ing. Václav Jurečka, CSc. (vedoucí autorského kolektivu) – kapitoly 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 (kromě 12.9, 12.10), 13, 14, 15, 17, 21, 22

Ing. Martin Hon, Ph.D. – kapitoly 12.9, 12.10

Ing. Ivana Jánošíková, Ph.D. – kapitoly 16, 18, 19, 20

Dr. Ing. Eva Kolcunová – kapitola 23

Ing. Lenka Spáčilová, Ph.D. – kapitoly 3, 4, 5

Odborní recenzenti:

Prof. PhDr. Kamil Fuchs, CSc.

Doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

Odpovědná redaktorka Alena Tůmová

Sazba Milan Vokál

Návrh a zpracování obálky Ondřej Mikulecký

Počet stran 400

Třetí vydání, Praha 2018

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2018

Cover Photo © Depositphotos/jeka2009

ISBN 978-80-271-2126-7 (ePub)

ISBN 978-80-271-2125-0 (pdf)

ISBN 978-80-271-0146-7 (print)

Obsah

Úvodní slovo recenzentů	11
O autorech	12
Úvodem	14

Část A Úvod do ekonomie

1. Seznámení s ekonomikou	18
1.1 Proč ji studovat?	19
1.2 Ekonomie pozitivní a normativní	20
1.3 Vznik a vývoj ekonomie	21
1.4 K názvu našeho předmětu	23
1.5 Charakter ekonomických zákonů	24
1.6 Metody používané v ekonomii	25
1.7 Místo ekonomie mezi ekonomickými disciplínami	26
1.8 Ekonomie jako „imperiální věda“	27
1.8.1 Ekonomie všeho?	27
2. Potřeby a výroba	29
2.1 Potřeby a jejich uspokojování	29
2.1.1 Zájmy	29
2.2 Výrobky a služby	30
2.3 Výrobní faktory	31
2.4 Problém volby a náklady obětované příležitosti	34
2.5 Hranice produkčních možností firmy	35
2.6 Mezní míra transformace	39
2.7 Hranice produkčních možností ekonomiky	40
2.8 Dělb práce a specializace	43
2.9 Směna	44
2.10 Peníze	44
2.10.1 Co může být penězi?	46
2.10.2 Funkce peněz	47
2.10.3 Experiment s kryptoměnami	48
3. Poptávka, nabídka a tržní cena	50
3.1 Tři základní ekonomické problémy	50
3.1.1 Typy ekonomik	50
3.1.2 Selhání trhu	52
3.2 Trh a tržní mechanismus	52
3.3 Poptávka	55
3.3.1 Zákon poptávky	57
3.3.2 Faktory ovlivňující poptávku	58

3.3.3	Změna poptávky versus změna poptávaného množství	61
3.4	Nabídka	64
3.4.1	Zákon nabídky	65
3.4.2	Faktory ovlivňující nabídku	65
3.4.3	Změna nabízeného množství versus změna nabídky	67
3.5	Determinace tržní ceny	70
3.5.1	Tržní rovnováha	70
3.5.2	Rovnováha při změnách nabídky a poptávky	72
3.5.3	Teorém pavučiny	78

Část B Teorie poptávky – chování spotřebitele

4.	Chování spotřebitele	84
4.1	Celkový a mezní užitek	84
4.2	Přebytek spotřebitele	87
4.3	Maximalizace užitku	89
4.4	Indiferenční analýza – preference, možnosti a optimum spotřebitele	91
4.4.1	Preference	91
4.4.2	Rozpočtové omezení	98
4.4.3	Optimum spotřebitele	101
4.5	Optimum spotřebitele při změně důchodu spotřebitele a při změně ceny	102
4.5.1	Vliv změny důchodu na optimum spotřebitele	102
4.5.2	Vliv změny ceny na optimum spotřebitele – odvození individuální poptávkové křivky	103
4.6	Spotřebitel v behaviorální ekonomii	107
5.	Tržní poptávka a její elasticity	113
5.1	Cenová elasticita poptávky	113
5.1.1	Výpočet cenové elasticity poptávky	114
5.1.2	Cenově elastická, cenově neelastická a jednotkově elastická poptávka	115
5.1.3	Cenová elasticita, celkový příjem a mezní příjem	118
5.1.4	Faktory ovlivňující cenovou elasticitu poptávky	120
5.2	Důchodová elasticita poptávky	122
5.3	Křížová cenová elasticita poptávky	124

Část C Teorie nabídky – chování výrobce

6.	Firma a její cíle	130
6.1	Firma	130
6.1.1	Období v ekonomii. Jak je chápat?	131
6.1.2	Cíle firmy	132
6.2	Produkce firmy a její produkční funkce	134
6.2.1	Kombinace a substituce výrobních faktorů jako ekonomický problém	135
6.2.2	Produkční funkce	137

7. Produkt firmy	139
7.1 Zákon klesajícího mezního produktu	140
7.2 Izokvantová analýza vztahů mezi produkčními vstupy a výstupy firmy	145
7.2.1 Křivka stejné produkce – izokvanta	145
7.2.2 Izokvantová mapa	148
7.2.3 Křivka stejných nákladů – izokosta	150
7.2.4 Hledání bodu optima	154
8. Náklady firmy	158
8.1 Náklady firmy	158
8.1.1 Náklady firmy v krátkém období	158
8.1.2 Náklady v dlouhém období	166
8.1.3 Explicitní a implicitní náklady	173
8.1.4 Soukromé, externí a společenské náklady	173
8.1.5 Transakční náklady	174
8.1.6 Utopené náklady	174
9. Příjmy a zisk firmy	176
9.1 Příjmy firmy	176
9.2 Zisk firmy	177
9.2.1 Příklad jedné pekárny	179

Část D Firma v tržních strukturách

10. Typy tržních struktur	184
10.1 Konkurence	185
11. Firma v dokonalé konkurenci	188
11.1 Průměrný a mezní příjem firmy v dokonalé konkurenci	190
11.2 Rozhodnutí firmy o rozsahu produkce	192
11.3 Křivka nabídky firmy	193
11.4 Dokonale konkurenční firma s ekonomickým ziskem	195
11.5 Dokonale konkurenční firma s nulovým ekonomickým ziskem a rovnováha odvětví	196
11.6 Dokonale konkurenční firma s ekonomickou ztrátou	198
11.7 Dokonale konkurenční firma v „bodě uzavření“	199
11.8 Dopřesnění nabídkové křivky firmy	203
12. Firma jako monopol	205
12.1 Bariéry vstupu do odvětví	205
12.2 Monopol jako odvětví	207
12.3 Monopolní firma jako „cenový tvůrce“	209
12.4 Průměrný a mezní příjem monopolní firmy	210
12.5 Monopolní cena a monopolní zisk	213
12.6 Monopolní firma s normálním ziskem a s ekonomickou ztrátou	216
12.7 Neefektivnost plynoucí z monopolu	218
12.7.1 Ztráta mrtvé váhy	218
12.7.2 Dobývání či hledání renty	219

12.7.3	X-neefektivnost	220
12.8	Monopol – zaostření pohledu	221
12.9	Protimonopolní politika – ochrana hospodářské soutěže	221
12.10	Přirozený monopol	225
12.11	Smysl studia monopolu	228
13.	Firma v oligopolní tržní struktuře	231
13.1	Oligopol	231
13.1.1	Komplikace: zalomení křivky poptávky	233
13.2	Čtyři cesty k cenové koordinaci	235
13.2.1	Kartel – smluvní oligopol	236
13.2.2	Cenové vůdcovství – oligopol s dominantní firmou	238
13.2.3	Paralelní tvorba cen	239
13.2.4	Barometrická tvorba cen	240
13.3	Oligopol a velké firmy	241
13.4	Teorie her	242
13.4.1	„Vězňovo dilema“ a Nashova rovnováha	243
14.	Firma v monopolistické konkurenci	247
14.1	Monopolisticky konkurenční firma s ekonomickým ziskem	249
14.2	Monopolisticky konkurenční firma s normálním ziskem	250
14.3	Monopolisticky konkurenční firma s ekonomickou ztrátou	251
14.4	Tržní nabídka a její elasticita	251
14.4.1	Cenová elasticita nabídky v různě dlouhých obdobích	253
14.5	Firma v teorii a praxi	254
Část E Trhy výrobních faktorů		
15.	Trh práce	258
15.1	Dokonale konkurenční trh práce	259
15.1.1	Nabídka na trhu práce	259
15.1.2	Poptávka na trhu práce	265
15.1.3	Rovnováha na trhu práce	269
15.2	Nedokonale konkurenční trh práce	270
15.2.1	Segmentace trhu práce	271
15.2.2	Vláda a trh práce	272
15.2.3	Odbory na trhu práce	274
15.2.4	Kolektivní vyjednávání	279
15.2.5	Rozdíly ve mzdách	281
15.2.6	Transferový výdělek a ekonomická renta	286
15.2.7	Monopson na trhu práce	288
15.3	Trh práce v čase přeměn	289
16.	Trh kapitálu	292
16.1	Formy kapitálu	292
16.2	Investování	294
16.3	Poptávka po kapitálu	296
16.4	Nabídka kapitálu	300

16.4.1	Úspory	300
16.4.2	Nabídka úspor – zapůjčitelných fondů	301
16.5	Trh kapitálu – zapůjčitelných fondů	302
16.5.1	Mezinárodní pohyby zapůjčitelných fondů – kapitálu	305
16.5.2	Kapitálový trh	307
16.6	Investiční rozhodování	309
16.6.1	Současná hodnota	309
16.6.2	Skladba portfolia	311
17.	Trh přírodních zdrojů	314
17.1	K trhu neobnovitelných přírodních zdrojů	314
17.1.1	Poptávka po neobnovitelných přírodních zdrojích a „dusící cena“ ..	315
17.1.2	Realita cenového vývoje	316
17.1.3	Automatická regulace trhu neobnovitelných přírodních zdrojů a optimismus neoklasické ekonomie	318
17.2	K trhu obnovitelných přírodních zdrojů	319
17.2.1	„Tragédie obecních pastvin“ – společného vlastnictví	321
17.3	Trh půdy	322
17.3.1	Renta jakožto cena služby půdy	322
17.3.2	Cena půdy (kupní cena)	324
Část F Některé souvislosti působení tržního mechanismu		
18.	Tržní mechanismus a rozdělování důchodu	328
18.1	Příčiny vzniku nerovností v rozdělení důchodu a bohatství	328
18.2	Způsoby měření nerovností	329
18.2.1	Míra nerovnosti	329
18.2.2	Lorenzova křivka	330
18.2.3	Giniho koeficient	331
18.2.4	Míra chudoby	333
18.3	Úloha státu v přerozdělovacím mechanismu	334
18.3.1	Daně a nerovnost v důchodech	334
18.3.2	Transferové platby	335
18.4	Problém ekonomické rovnosti, spravedlnosti a hospodářské výkonnosti ..	335
18.4.1	Základní příjem	336
18.4.2	Dopady přerozdělování	336
19.	Externality	339
19.1	Externality a problém efektivnosti	341
19.2	Cesty k řešení externalit	343
19.2.1	Soukromé přístupy k řešení externalit	344
19.2.2	Vládní přístupy k řešení externalit	345
20.	Veřejné statky	348
20.1	Problém černého pasažéra	350
20.1.1	Financování veřejných statků	351
20.2	Optimální množství veřejného statku	352

21. Ekonomie rodiny	355
21.1 Rodina mimo zorné pole mikroekonomické teorie	355
21.2 Zrod ekonomie rodiny	356
21.3 Manželství a sňatkový trh	358
21.4 Ekonomie rozvodu	359
21.5 Dítě jako problém ekonomie	361
21.5.1 Dítě jako investice?	363
21.6 Ekonomické faktory alokace práce v rodině	364
21.6.1 Dodatek: Ekonomie času	365
21.6.2 Feministická ekonomie	365
22. Trh a mikroekonomická úloha vlády	368
22.1 Vytváření prostředí příznivého pro působení tržního systému	369
22.2 Náprava tržních selhání	371
22.3 Modifikace některých důsledků tržní regulace	372
22.3.1 Přerozdělování důchodu a bohatství	372
22.3.2 Ovlivňování alokace zdrojů s cílem změnit geografické složení národní produkce	373
22.3.3 Funkce vlády v některých dalších oblastech	374
23. Ekonomie politického trhu – teorie veřejné volby	376
23.1 Ekonomická analýza politiky	376
23.1.1 Ekonomie politického trhu	376
23.1.2 Subjekty politického trhu	377
23.1.3 Dobývání renty a korupce	379
23.2 Typy rozhodnutí	381
23.3 Mechanismy veřejné volby	382
23.3.1 Hlasovací paradox	383
23.3.2 Jánabráchismus	384
23.4 Teorém středního voliče	385
23.5 Politicko-ekonomické cykly a konkurence mezi politickými stranami	386
Použitá literatura	389
Summary	392
Rejstřík	393

Úvodní slovo recenzentů

Co do obsahu i struktury se jedná o text, který vytváří úspěšné předpoklady k tomu, aby byl vhodnou učební pomůckou a naplnil cíl, ke kterému je určen. Kvalita textu je podepřena obsahovou přesností a srozumitelností výkladu. Splňuje všechny základní metodické požadavky kladené na vysokoškolskou učebnici a vedle možnosti poskytnout ucelený systematický výklad úvodu do ekonomie a základů mikroekonomie se jedná o text, který má předpoklady pro utváření ekonomického myšlení čtenáře.

*prof. PhDr. Kamil Fuchs, CSc.
Ústav ekonomie, Provozně ekonomická fakulta
Mendelova univerzita v Brně*

Učebnice Mikroekonomie představuje velmi zdařilý a stále žádaný studijní materiál, který rozšiřuje nabídku původních českých odborných učebních textů z oblasti obecné ekonomie. Srozumitelnou formou, vhodným, logicky řazeným a pečlivě zpracovaným textem spolu s bohatou grafickou interpretací a zejména vyváženým výkladem mikroekonomické problematiky seznamuje čtenáře s problematikou mikroekonomie a základními principy fungování ekonomiky. Učebnice bezpochyby poskytne neotřelé a přínosné pohledy na mikroekonomii a posílí rozvoj odborné zdatnosti studentů i dalších čtenářů k věcné ekonomické argumentaci v dané tematické oblasti, neboť ekonomický život žije každý z nás.

*doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.
vedoucí Ústavu ekonomie, Fakulta ekonomicko-správní
Univerzita Pardubice*

O autorech

Prof. Ing. Václav Jurečka, CSc.

Studoval obor Politická ekonomie na Národohospodářské fakultě (dříve Fakultě politické ekonomie) Vysoké školy ekonomické v Praze (1967). Po čtrnáctiletém působení ve sféře vzdělávání dospělých (politická ekonomie, personalistika, andragogika) se stal docentem Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava (VŠB – TU Ostrava), kde působí do současné doby. Osmnáct let vedl katedru ekonomie na Ekonomické fakultě této univerzity. Dlouhodobě studoval ekonomické chování malých evropských zemí; v této oblasti obhájil kandidátskou a habilitační práci. V dalších letech se zaměřil na vliv institucionálních faktorů na ekonomický rozvoj. V roce 1993 byl jmenován profesorem ekonomie. Vyučoval základní kurz mikroekonomie a makroekonomie, institucionální ekonomii a dějiny české ekonomie. Byl školitelem doktorandů a členem několika vědeckých rad a oborových rad pro doktorská studia. V současné době je emeritním profesorem Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava a čestným členem Vědecké rady její Ekonomické fakulty.

Ing. Martin Hon, Ph.D.

Absolvent Ekonomické fakulty Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava, obor Národohospodářství (2002). V roce 2009 ukončil doktorské studium v oboru Ekonomie na téže fakultě. Od roku 2004 působil jako odborný asistent na katedře ekonomie Ekonomické fakulty VŠB – TU Ostrava. Vyučoval mikroekonomii a makroekonomii ve všech typech kurzů. V oblasti výzkumu se zaměřoval na regulaci trhů, ekonomiku energetických odvětví a na ekonomické nástroje ochrany klimatu. Bohužel, nemoc způsobila definitivní ukončení jeho velmi nadějně akademické dráhy.

Ing. Ivana Jánošíková, Ph.D.

Vystudovala Ekonomickou fakultu VŠB – TU Ostrava, obor Ekonomika průmyslu (1985). Po několikaleté praxi v podnikové sféře působí od roku 1992 jako odborná asistentka na katedře ekonomie Ekonomické fakulty VŠB – Technické univerzity Ostrava. Přednáší v kurzech mikroekonomie a makroekonomie v bakalářském a navazujícím magisterském stupni studia, včetně výuky těchto předmětů v angličtině. Pro zahraniční studenty rovněž vyučuje kurz protimonopolní regulace a ochrany hospodářské soutěže v EU. Dlouhodobě se specializuje na zkoumání vlivu pří-

mých zahraničních investic na ekonomiku ČR. V této oblasti obhájila v roce 2001 doktorskou disertační práci v oboru Ekonomie. Pobývala na studijních stážích na několika zahraničních vysokých školách ekonomického zaměření. V poslední době se zaměřila na zkoumání efektivnosti využití výdajů ve veřejném sektoru.

Dr. Ing. Eva Kolcunová

Absolvovala studium v oboru Politická ekonomie na Ekonomické fakultě Rostovské státní univerzity (1979). Doktorský titul získala v oboru Ekonomie (1998) na Ekonomické fakultě Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava. Na počátku své akademické kariéry pracovala na katedře politické ekonomie a posléze na katedře ekonomie Ekonomické fakulty VŠB – TU Ostrava, kde vyučuje mikroekonomii a makroekonomii pro bakalářské a magisterské studium. Vede rovněž základní kurzy ekonomie pro technické obory na jiných fakultách VŠB – TU Ostrava a na jiných (vyšších odborných) školách v regionu. Absolvovala několik studijních pobytů ve frankofonních zemích. Od roku 2010 je předsedkyní regionální pobočky České společnosti ekonomické a členkou výkonného výboru a představenstva České společnosti ekonomické.

Ing. Lenka Spáčilová, Ph.D.

Je absolventkou Ekonomické fakulty Vysoké školy báňské Technické univerzity Ostrava (1985). S touto školou spojila i svou dosavadní pracovní kariéru a působí zde jako odborná asistentka na katedře ekonomie. Na stejné fakultě ukončila v roce 2000 doktorské studium v oboru Ekonomie. Její specializací jsou dějiny ekonomických teorií, mikroekonomie, manažerská ekonomie a dějiny světového hospodářství. Kromě výuky v bakalářském, navazujícím magisterském a doktorském studiu na Ekonomické fakultě rovněž přednáší na jiných fakultách VŠB – TU Ostrava a v kurzech MBA. Absolvovala několik studijních pobytů na John Moores University v Liverpoolu. Působila také jako lektor předmětu Ekonomie v Systému vzdělávání účetních organizovaném Institutem svazu účetních. V oblasti výzkumu se specializuje na problematiku inflace.

Úvodem

„Všichni jsme obklopeni množstvím informací o ekonomice, které jsou na nás chrleny hromadnými sdělovacími prostředky a které nás při určitém zájmu o ně mohou činit informovanými. Samotná fakta však ekonomický svět kolem nás nevysvětlují. K vysvětlení je nezbytná teorie, ne vždy nutně vědomá, explicitní teorie, ale nicméně teorie.“

D. C. North

Předkládáme vám třetí, aktualizované vydání učebnice *Mikroekonomie*.¹ Od druhého vydání uplynulo pět let a vyvstala potřeba začlenit nové jevy a poznatky do stávajícího textu. S ohledem na rozpočtové omezení studentek a studentů jsme se snažili učebnici aktualizovat tak, aby se výrazněji nezvětšil její rozsah a tím i její výrobní náklady a cena.

Učebnice je studijním materiálem k základnímu (vstupnímu) kurzu **mikroekonomie** v rámci bakalářského studia na vysokých školách ekonomického zaměření. Zároveň je koncipována jako uvedení do **ekonomie**, a to i pro zájemce a zájemkyně o ekonomii z mimoškolního prostředí. Obsahuje standardní problematiku mikroekonomické teorie, která má mezi ekonomickými disciplínami podobné postavení, jaké má anatomie v lékařství. Lékař, který léčí zvýšenou teplotu, aniž zná její příčiny, může svému pacientovi uškodit. Stejně tak uškodí ekonomice lidé, zasahují-li do hospodářského života země, ať již na kterékoliv úrovni a kterémkoliv místě, bez základních ekonomických znalostí. Praktické zkušenosti a „lidová tvořivost“ nestačí...

Obvyklou součástí úvodních učebních textů bývá teorie všeobecné mikroekonomické rovnováhy. Zkušenost z výuky nás přivedla k názoru, že pedagogicky je účinnější, je-li tato problematika součástí středně pokročilého kurzu mikroekonomie. Proto jsme tuto teorii, představovanou nejčastěji Edgeworthovým krabicovým diagramem do této učebnice ani tentokrát nezahrnuli. Nově jsme ale do textu začlenili **kapitolu** věnovanou ekonomii rodiny, neboť rodina, ač základní jednotka společnosti, zůstávala až do poměrně nedávné doby mimo zorné pole ekonomické teorie. Považujeme za účelné zaměřit pozornost ekonomické pedagogiky k této nedocenené problematice. Nově zařazené **podkapitoly** jsou věnovány behaviorální a feministické ekonomii a ekonomii času.

Učební text, který máte před sebou, je textem vysokoškolským, není příručkou ve stylu „ekonomie do každé rodiny“, po jejímž pročtení se každý stává ekonomem. Studium mikroekonomie (ale týká se to i makroekonomie) vyžaduje určité duševní úsilí; pasivní čtení bez přemýšlení k jejímu osvojení nestačí. Nejde o „román nebo cestopis“ – jak to vyjádřil největší český národohospodář K. Engliš.² Přesto je naším přáním, aby vás tento učební text povzbudil ke vstupu do světa ekonomie a aby vám tento vstup usnadnil. Anebo, v tom horším případě, aby vás od sblížení s ekonomikou alespoň neodradil.

Pokud jste se dostali ke studiu ekonomie z jiných příčin než z vnitřního zájmu, neklesejte na mysli. Také otec ekonomické vědy Adam Smith a řada dalších velkých postav ekonomie

¹ V roce 2017 nakladatelství Grada Publishing potřetí vydala aktualizovanou a rozšířenou verzi *Makroekonomie* od autorského kolektivu vedeného prof. Václavem Jurečkou.

² Engliš, K.: *Národní hospodářství (předmluva ke 2. vydání)*. Praha. F. Borový 1928 (nestránkováno). V podobném duchu píše D. N. McCloskey: *Ekonomie se nedá naučit „metodou mechanického bezmyšlenkovitého učení zpaměti, pomocí něhož tak mnoho bystrých a pilných studentů zdolalo střední školu“*. *Aplikovaná teorie ceny*. Praha. SPN 1993, s. 9.

neměli v úmyslu hlouběji studovat ekonomii, natož ji rozvíjet. Nakonec v ní našli zalíbení. Třeba se to stane i vám.

V textu často používáme grafický aparát, nejrůznější grafy a křivky. Přesto ve vás nechceme vzbudit dojem, že obecná ekonomie je „jen o křivkách“, neboť by to bylo hluboké nepochopení! Křivky slouží k tomu, abychom mohli co nejnázorněji vyjádřit to, co vám současně sdělujeme slovně. Samozřejmě neočekáváme, že byste v praxi při přemýšlení o ekonomickém dění kolem vás kreslili křivky, počítali jejich sklon a průsečíky. Implicitní, tzn. přímo nevyjádřené modely, v podobě určitých logických a analytických postupů, které si studiem grafického aparátu osvojíte, vám budou pomáhat při analýze hospodářské reality, která nás všechny obklopuje. Používání křivek v ekonomii zpravidla kritizují ti, kteří postrádají představivost nebo ochotu vložit do studia teoretického předmětu dostatečné množství duševní energie. Grafy, které používáme, nejsou složité, byť se bez předběžného seznámení s problematikou jimi vyjadřovanou mohou takovými jevit.

Často také používáme anglické symboly. Věřte, že smyslem této „anglizace“ není nějaké poklonkování anglosaskému světu, nýbrž zapojení se do spontánní mezinárodní standardizace některých termínů a symbolů a tím usnadnění studia zahraniční ekonomické literatury. Angličtina se stala mezinárodním jazykem světové ekonomické komunity.

Pokud jste studentkami a studenty, využijte tuto unikátní životní fázi, ve které se nacházíte, k získání nejen vzdělání, ale také vzdělanosti. V praktickém životě budete zatíženi mnoha rozličnými problémy a neodkladnými úkoly spojenými s každodenním životem. Nebudete-li působit v akademické nebo výzkumné oblasti, k hlubšímu studiu se již stěží dostanete.

Během přípravy nového vydání *Mikroekonomie* jsme využili připomínky a doporučení od kolegů a kolegyně z české ekonomické obce. Děkujeme jim. Upřímné díky také vyslovujeme paní Michaela Pakové za pomoc při technické přípravě učebnice.

Autoři

ČÁST **A**

Úvod do ekonomie

1. Seznámení s ekonomikou

„Vyrůstal jsem v průmyslové oblasti na jižním břehu jezera Michigan – ve městě Gary ve státě Indiana – a chudobu, nezaměstnanost a diskriminaci jsem denně viděl na každém kroku. Právě proto jsem šel studovat ekonomii, abych tyto jevy pochopil a mohl s nimi něco udělat.“

Joseph Stiglitz

Zřejmě jste se odhodlali věnovat část svého disponibilního času studiu ekonomie. Neznáme pohnutky, které vás k takovému rozhodnutí o užití času přiměly. Ať již však byly jakékoli, je účelné, abyste o vědní disciplíně, které chcete či musíte přinést určitou oběť v podobě času a nejrůznějších odříkání, měli určitou předběžnou představu. K jejímu vytvoření má napomoci tato úvodní kapitola.

Ekonomie je vědou, která usiluje o poznání velmi široké a velmi důležité oblasti života člověka a lidské společnosti. Zabývá se tak závažnými a citlivými problémy hospodářského života, jakými nepochybně jsou hojnost a chudoba, tvorba bohatství a jeho rozdělování, peníze a úrok, zaměstnanost a nezaměstnanost, kapitál a práce, zisky a ztráty, ceny a životní úroveň, inflace, deflace, daně, měnové kurzy atd. Ekonomie rovněž hledá odpovědi na otázky, proč jsou určité statky produkovány a jiné nikoli, jak se chová spotřebitel na trhu výrobků a služeb, proč je z celé řady možných výrobních metod zvolena a využívána právě jedna konkrétní apod. Seznam otázek, jejichž řešením se ekonomie zabývá, lze snadno rozšiřovat, není to však účelné. Rozumnější bude, pokusíme-li se předmět zájmu ekonomie vyjádřit souhrnně pomocí její definice.

O definování ekonomie jako vědní disciplíny se pokoušela dlouhá řada autorů, avšak s rozdílnou mírou úspěchu. Některé definice jsou příliš úzké a zjednodušující, jiné jsou naopak příliš široké a všezahrnující. Značná šíře a mnohovrstevnatost problematiky, kterou se ekonomie zabývá, činí definování této vědy obtížným. Jacob Viner, významný ekonom první poloviny 20. století, při svém pokusu o definování ekonomie rezignoval a prohlásil, že „*ekonomie je to, co ekonomové dělají*“. Svým způsobem má pravdu, avšak vypovídací schopnost takového výroku je problematická. Proto vám z plejády definic nabízíme dvě jiné, které v koncentrované podobě vyjadřují hlavní směr zkoumání v ekonomii: **Ekonomie je vědou, která studuje způsob, jakým lidé používají vzácné, omezené zdroje k výrobě užitečných statků a služeb a jak si tyto statky a služby rozdělují a vzájemně směňují.** Zhruba totéž říká v koncentrované podobě definice formulovaná britským ekonomem L. Robbinsem (1898–1984): „Ekonomie je věda, která studuje lidské chování jako vztah mezi cíli a vzácnými prostředky, které mají alternativní použití.“

Z obou definic je zřejmé, že posláním ekonomie je hledání a nalézání takových způsobů umístění a využití vzácných zdrojů, které vedou k co nejúspěšnějšímu (nejefektivnějšímu) dosažení lidských cílů, ať již individuálních, skupinových nebo celospolečenských.

Ekonomie je již tradičně rozdělována na dvě oblasti: mikroekonomii a makroekonomii. Mikroekonomie a makroekonomie nejsou samostatnými vědními ekonomickými obory. Jsou pouze dvěma důležitými oblastmi ekonomie, chcete-li – „větlemi jednoho stromu“, které se liší úrovní pohledu, z níž je ekonomika studována.

Mikroekonomie studuje chování jednotlivých ekonomických jednotek, z nichž se skládá národní hospodářství. Jde např. o chování firem, jednotlivých spotřebitelů, vlastníků kapitálu, jednotlivých odborových svazů, vlastníků domů, bank, střadatelů, investorů apod. Mikroekonomie studuje také fungování dílčích trhů: trhu výrobků a služeb, trhu práce, trhu kapitálu a trhu přírodních zdrojů.

Makroekonomie studuje ekonomiku jako celek. Zajímá se o taková témata, jako jsou např. celková produkce v dané zemi, celková zaměstnanost, míra nezaměstnanosti, cenová hladina a inflace, platební bilance, státní rozpočet, veřejný dluh, množství peněz v oběhu apod. Někdy, avšak stále častěji, se v rámci ekonomie utváří relativně samostatná oblast – „**mezinárodní ekonomie**“, jak bývá překládán termín *international economics*. Tato část ekonomie, která je úzce spjatá s mikroekonomií i makroekonomií, se soustřeďuje na studium mezinárodních souvislostí ekonomického života země.

Označení mikroekonomie a makroekonomie vychází z řeckých slov *mikros* a *makros*, která znamenají „malý“ a „velký“. Platon a Aristoteles by se možná divili, co všechno dnes do oblasti „mikro“ zařazujeme. Mikroekonomie se totiž zabývá ekonomickým chováním i tak velkých jednotek, jako jsou např. americká firma Exxon Mobil nebo čínská ICBC, jejichž objem ročních prodeje je větší než celková produkce některých národních ekonomik. Nicméně ten, kdo studuje cenovou strategii Exxonu nebo ICBC je mikroekonomem, zatímco ten, kdo studuje inflaci v Trinidad Tobagu je makroekonomem. Rozlišení mezi mikro- a makroekonomií není tudíž založeno jen na rozměru studovaného objektu, jak by se snad dalo z termínů *mikros* a *makros* usuzovat. Zatímco se mikroekonomie zaměřuje na chování jednotlivých jednotek – bez ohledu na to, jak jsou velké, makroekonomie se soustřeďuje na chování celých ekonomik – bez ohledu na to, jak jsou malé.

Ilustrujme rozdíl mezi makroekonomií a mikroekonomií pomocí metafor: Díváme-li se třeba v bytě na svou knihovnu, jde o „makropohled“. Prohlížíme-li si jednotlivé knihy, jde o „mikropohled“. Pohlížíme-li na les, jde o „makropohled“. Pozorujeme-li jednotlivé stromy (duby, buky, lípy, břízy), jde o „mikropohled“.

1.1 Proč ji studovat?

Ekonomie poskytuje užitečné nástroje k poznání a pochopení ekonomického života a ekonomického prostředí. Není nějakým souborem ustálených závěrů, definitivně poznávaných pravd či pouček, které bychom si měli zapamatovat. „*Je to spíše nástroj myšlení, technika myšlení, která pomáhá svému majiteli dospět ke správným závěrům,*“ prohlásil o ekonomii významný anglický ekonom J. M. Keynes.

Význam znalostí obecné ekonomické vědy pro profesionálního ekonoma není asi potřebné zdůrazňovat. Vybavenost poznatky ekonomie je předpokladem pro úspěšné studium jiných ekonomických disciplín. V zemi s tržním hospodářstvím však nejsou ekonomické znalosti potřebné jen pro úspěšný výkon zaměstnání, ale i pro utváření vlastního osobního života, zejména pro organizaci jeho finanční stránky a pro přijímání důležitých životních rozhodnutí. Ve společnosti s tržní ekonomikou jsou poznatky ekonomie součástí osobního vzdělání a „osobního kapitálu“. Pocit, že každý, kdo někdy něco prodal či koupil, je ekonomem, je falešný. Znalost ekonomie umožňuje lépe pochopit historii hospodářského

vývoje i současný (a zdaleka nejen ekonomický) život společnosti. Napomáhá i k pochopení souvztažnosti mezi minulými ekonomickými ději a dnešní ekonomickou realitou, čímž umožňuje předvídat důsledky dnešních ekonomických procesů pro budoucnost. V tomto smyslu je ekonomie jedním z předpokladů samostatného myšlení o světě. Schopnost samostatné osobní interpretace ekonomického života umožňuje lepší orientaci ve spleti protichůdných a ideologií často zastřených stanovisek a návrhů politiků a stran. Ekonomické vzdělání tím, že podporuje samostatné myšlení, osvobozuje občany z psychologické moci hromadných sdělovacích prostředků, resp. jejich vlastníků tím, že umožňuje filtraci zpráv a informací **vlastním** kritickým rozumem.

Poznatky ekonomie jsou rovněž nezbytné pro tvorbu úspěšné ekonomické politiky státu. Empirické, to znamená z praxe vycházející poznání, není dostatečným základem pro organizaci ekonomického života země, byť je také velmi důležité. Je poznanou skutečností, že *„praktik bez teorie je v pozici poutníka bez kompasu“*. K tomu je navíc možné dodat i známé rčení, dle kterého není *„nic praktičtějšího než dobrá teorie“*.

Ekonomie není nějakou „katedrovou vědou“ odtrženou od života. Téměř na každém kroku se přesvědčujeme o tom, že stále více politických, ekologických, zdravotních a podobných problémů každodenního života velmi úzce souvisí s ekonomikou. Inteligentní občan se bez znalostí fundamentálních, tzn. základních ekonomických poznatků, neobejde. Proto také ekonomie dnes není zdaleka jen záležitostí ekonomů. Například konstruktér nemůže o stroji či jeho součásti uvažovat jen z hlediska pevnosti, pružnosti, dynamiky apod., ale také z hlediska ekonomických důsledků zvoleného konstrukčního řešení. Často bývá ekonomické hledisko dokonce rozhodující.

1.2 Ekonomie pozitivní a normativní

Podle toho, zda ekonomie hodnotí nebo nehodnotí procesy a jevy, které zkoumá, rozlišujeme ekonomii pozitivní a normativní.

Pozitivní ekonomie má metodologický základ v pozitivní filozofii, za jejíhož zakladatele je považován francouzský filozof Auguste Comte (1798–1857). Připomeňme si, že základním principem pozitivismu je vycházet z daností, faktů a odmítat všechny úvahy a všechna tázání, která tuto pozitivitu překračují.

Pozitivní (někdy také „pozitivistická“) ekonomie zkoumá ekonomický život **takový, jaký je**. Snaží se analyzovat fakta ekonomického života, přičemž se zabývá jen takovými jevy, které jsou vědeckými metodami zjistitelné a dokazatelné. V souladu se svou doktrínou se pozitivisté vyhýbají takovým výrokům, dle nichž je např. X dobrá, resp. špatná věc.

Hodnotící soudy jsou dle ekonomů – pozitivistů záležitostí jiných oborů lidské aktivity, zejména politiky, morálky a náboženství. Stejně tak stanovování cílů. Ekonomie má pouze ukazovat racionální (tedy rozumné) cesty k dosažení cílů, nikoli však cíle samotné.

„Ekonomie je jako cestovní kancelář,“ říkají k tomuto problému Paul Samuelson a William Nordhaus, autoři snad nejznámější učebnice ekonomie. „Řekněte si, zda toužíte po sněhu či slunci. Je již pak věcí cestovní kanceláře, aby vás tam co nejrychleji a nejefektivněji dopravila. Ale výběr cíle závisí na vás.“